

Бакиева И.А.,
ТДИУ «Инсон ресурсларини бошқариш»
кафедраси доценти и.ф.н.

Қурбонов С.П.,
ТДИУ «Инсон ресурсларини бошқариш»
кафедраси катта ўқитувчиси

АҲОЛИ ИШ БИЛАН БАНДЛИГИНИ ТАЪМИНЛАШДА ЯНГИ ИШ ЖОЙЛАРИНИ ТАШКИЛ ЭТИШНИНГ ЎРНИ

РОЛЬ СОЗДАНИЯ РАБОЧИХ МЕСТ В ОБЕСПЕЧЕНИИ ЗАНЯТОСТИ НАСЕЛЕНИЯ THE ROLE OF JOB CREATION IN PROVIDING EMPLOYMENT TO THE POPULATION

Аннотация. Ушбу мақолада янги иш жойларини ташкил этишнинг моҳияти назарий жиҳатдан асосланган, иш жойларини ташкил этиш йўналишлари таҳлил этилиб, қишлоқ жойларда мавжуд имкониятлардан фойдаланиб, янги иш жойларини ташкил этиш бўйича тавсиялар берилган.

Калит сўзлар: иш жойи, иш билан бандлик, барқарор янги иш жойи, меҳнат бозори.

Аннотация. В данноой статье рассмотрены теоретические аспекты организации новых рабочих мест, проанализированы основные направления создания новых рабочих мест, даны рекомендации по созданию новых рабочих мест в сельских местностях, исходя из возможностей регионов.

Ключевые слова: рабочие места, занятость, устойчивые новые рабочие места, рынок труда.

Annotation. This article examines the theoretical aspects of organizing new jobs, analyzes the main directions of creating new jobs, gives recommendations for creating new jobs in rural areas, based on the capabilities of the regions.

Keywords: workplaces, employment, sustainable new jobs, labor market.

Кўп сонли меҳнат ресурсларига эга бўлган Ўзбекистон аҳолисининг иш билан бандлигини таъминлаш мақсадида янги иш жойларини ташкил этиш муаммосини ҳал этиш яқин истиқболда республикани муваффақиятли ва барқарор ривожлантиришнинг алоҳида устувор йўналиши ва энг муҳим шарти бўлиб қолмоқда. Шу боис, республика-миз ва унинг минтақаларида ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш масалаларига муҳим эътибор қаратилаётган бир пайтда янги иш жойларини ташкил этиш, аҳолининг иш билан бандлигини ошириш ва минтақаларда ишсизлик даражасини янада пасайтириш долзарб аҳамият касб этиб бормоқда.

Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.Мирзиёев Олий Мажлисга Мурожаатнома-сида 2020 йилда амалга оширилиши зарур бўлган вазифалар ҳақида тўхталиб «... ҳукумат

жорий йилда давлат дастурлари доирасида ҳамда тадбиркорликни ривожлантириш орқали 500 мингта янги иш ўрни яратишни таъминлаши зарур» – деб таъкидлаб ўтди. [1]

Республикада олиб борилаётган ислохотлар ва амалга оширилаётган чора-тадбирларга қарамай янги иш жойларини ташкил этиш ҳисобига ишсизликни қискартириш республиканинг устувор вазифаларидан бири бўлиб қолмоқда.

Аҳолининг иш билан бандлигини таъминлашда ва ишсизликни камайтиришда «иш ўрни» ва «янги иш жойларини ташкил этиш»нинг зарурати бўйича бир қанча иқтисодчи олимлар ўз фикр ва мулоҳазаларини билдирган. Иқтисодчи олим, академик Қ.Х. Абдурахмонов «иш ўрни» тушунчасига шундай таъриф беради: «Иш ўрни – бу ишлаб чиқариш маконининг бир қисми бўлиб, унда барча асосий ва ёрдамчи технология ускуналари, мосламалар, иш мебеллари ва махсус қурилмалар жойлашган ва улар муайян турдаги ишларни бажариш учун мўлжалланган бўлади» [2].

А.Ш. Назаров фикрига кўра «ишлаб чиқариш ҳудудининг битта иш бажарувчига ёки бир гуруҳ ишчиларга ажратиб берилган ҳамда маҳсулот ишлаб чиқариш ёки хизмат кўрсатиш учун керакли бўлган меҳнат куруллари ва меҳнат предметлари билан етарли таъминланган майдони иш жойи деб аталади» [3].

Умумий ҳисобда, илмий асосланган таъриф қуйидагича келтиради: «Иш жойи (ўрни) – корхонада ёки хусусий тадбиркор томонидан ташкил этилиб, тегишли тартибда ва ускуналар билан бутланган, ходим томонидан меҳнат фаолияти амалга оширилаётган ёки ходимлар гуруҳи томонидан бирон-бир вазифа (иш, хизмат кўрсатиш) амалга оширилаётган ва ҳисобга олиш даври (ой, чорак, йил) давомида фаолият юритаётган жой» [4].

2013 йилда чоп этилган жаҳон тараққиёти тўғрисидаги маърузада янги иш жойларини ташкил этиш масалалари кўрилган бўлиб, мамлакатлар иқтисодиётида иш жойларини яратиш бўйича хусусий секторнинг етакчилик роли алоҳида қайд этилган. Маърузада келтирилишича, юқори унумли иш жойларининг мавжудлиги воқеаларнинг ижобий тусда кечишига имкон беради. Шу билан бирга унда таъкидланишича, янги иш жойларини ташкил этилиши ҳисобига ишсизлик камаяди, инсонларнинг қийинчиликларни енгиши, аёлларнинг эса ўз фарзандлари келажаги учун инвестициялар киритиши имконияти туғилади. Янги иш жойларининг ташкил этилиши билан ишловчиларнинг малака даражаларини ошиб бориши натижасида меҳнат унуми ортади, турли низоларни келтириб чиқарувчи ижтимоий танглик даражаси юмшаши асосланган. [5]

Бироқ шу кунгача, «иш ўрни» тушунчаси ўзининг якуний аниқ таърифини топмаган. Россиялик иқтисодчи олимларнинг фикрига кўра иш жойларини таърифлашда унга жисмоний, иқтисодий [6] ҳамда институционал [7] нуқтаи-назардан комплекс тарзда ёндашиш мақсадга мувофиқ деб ҳисоблайдилар.

Ушбу ёндашувлардан келиб чикиб, янги иш жойларини яратилишига иқтисодиёт ривожланишининг объектив жараёни сифатида қараш мумкин. Бу жараён доимо ишлаб чиқаришнинг ўсиши ва такомиллашиши ҳамда тузилмавий ўзгаришларининг асосий шартидир.

Россиялик олим О.Г. Кузнецовнинг таъкидлашича янги иш жойларини ташкил этиш йўналишлари сифатида илмий-техник тараққиёт, янги ишлаб чиқариш корхоналарининг ишга туширилиши, фаолият юритаётганларини эса қўллаб қувватлаш кабилар бўлиши мумкин. [8]

Шу қаторда янги иш жойларини ташкил этишда давлатнинг бошқарувчилик ва тартибга солувчи ролини тан олмаслик нотўғри ҳисобланади. Шу жиҳатдан, Жаҳон банкининг Ижтимоий масалалар гуруҳи Президенти Джим Ен Ким мамлакатларнинг ҳукумат

органлари учун янги иш жойларини ташкил этиш устувор масала бўлиши кераклигини таъкидлаб ўтиб, бунда давлат албатта хусусий сектор билан самарали алоқада бўлиши кераклигини қайд этган [9].

Аммо адабиётларнинг шарҳларидан келиб чиқиб, янги иш жойларини ташкил этиш йўналишлари бўйича илмий изланишлар етарлича эмаслиги аниқланди. Иш билан бандлик соҳасидаги мавжуд муаммоларни ҳал этишда ҳалигача эскирган иш шакллари ва услубларидан фойдаланилмоқда, меҳнат бозоридаги ҳақиқий вазиятни бузиб кўрсатиш ҳоллари сақланиб қолмоқда.

Бандлик – бу миллий фаровонлик, танланган ислохотлар курси самарадорлиги, уларнинг аҳоли учун жозибадорлиги тўғрисида ҳукм чиқарадиган ўзига хос кўрсаткич, шунинг учун Ўзбекистонда янги иш ўринлари яратиш масаласи давлат сиёсатининг устувор йўналишларидан бири ҳисобланади [10].

Янги ташкил этилган барқарор иш жойлари сонининг меҳнат бозори талабларига мос келмаслиги меҳнат бозорида мувозанатлилиқнинг бузилишига, республиканинг айрим минтақаларида ишсизлик даражасининг ошиб кетишига, ноқонуний меҳнат миграцияси ва норасмий бандликнинг ўсишига олиб келмоқда.

Иш жойлари – бу ишчи кучига бўлган талабни таъминлайдиган меҳнат бозорини белгиловчи элементларидан бири. Ишсизликни камайтириш ва бандликни рағбатлантириш муаммоларини иш ўринлари яратиш жараёнидан ажратиб бўлмайди. Иш жойларининг мавжудлиги, яратилиши ёки қисқариши меҳнат бозори фаолияти ва ишчи кучининг такрор ишлаб чиқарилишига сезиларли даражада таъсир қилади. Иқтисодий жиҳатдан самарали иш жойи самарали иш билан таъминлаш деб аталади, бу ходим учун ишчи кучини тиклаш ва оиласи ва фарзандларини қўллаб-қувватлаш учун даромад ва фойда олиш имконияти, яъни келажакдаги потенциал ишчи кучини шакллантириш. Шундай экан, янги иш жойларини ташкил этиш ва меҳнат салоҳиятини ривожлантириш имконияти ўртасида узвий боғлиқлик мавжуд.

Айни пайтда мамлакатимизда янги иш ўринлари ташкил қилишда давлат буюртмаларини ишлаб чиқиш, айниқса аҳолининг ижтимоий эҳтиёжманд қатламлари учун иш жойлари квотасини белгилаш, аниқ мақсадга йўналтирилган комплекс тадбирларни амалга оширишда бир қатор муаммолар мавжудлиги кўзга ташланади. Шунинг учун ҳам бу йўналишда кўплаб меъёрий-ҳуқуқий ҳужжатлар ишлаб чиқилмоқда.

Иш ўринларини яратиш, фуқароларнинг меҳнат ҳуқуқларини амалга оширишга қаратилган мақсадли тадбирларни фаол амалга ошириш давлатимиз сиёсатининг устувор вазифаларидан биридир. Мамлакатимизда қабул қилинган қатор меъёрий-ҳуқуқий ҳужжатлар, янги иш ўринлари яратиш ва аҳолининг бандлигини таъминлаш дастурлари бандлик масалаларини ҳал этишда муҳим асос бўлиб хизмат қилмоқда.

Давлатимиз раҳбарининг 2018 йил 14 июлда имзолаган «Аҳоли бандлигини таъминлаш борасидаги ишларни такомиллаштириш ва самарадорлигини ошириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги Қарори бундай муаммоларни бартараф этишга қаратилгани билан аҳамиятлидир.

Мазкур ҳужжатга мувофиқ, қишлоқ туманларида сартарошхона, яқка тартибдаги буюртмалар бўйича тикувчилик хизматлари, пойабзал таъмирлаш, жамоат ҳаммомларини ташкил этган тадбиркорлар 2023 йил 1 июлгача барча турдаги солиқларни тўлашдан озод этилмоқда. Бундай имкониятлар тадбиркорлик субъектларининг ривожланишида, айни пайтда аҳолининг бандлигини таъминлашда муҳим аҳамият касб этади.

Ҳудудларда, доимий иш ўринлари очувчи тадбиркорлик субъектларини кредитлар билан қўллаб-қувватлаш учун республика тижорат банкларида кредит линиялари очиш,

шунингдек, ишчи кучи кўп бўлган минтақаларда давлат хусусий шериклик шартлари асосида янги иш ўринлари яратишни назарда тутувчи корхоналарни ташкил этиш кабилар мазкур ҳудудий жамғармаларнинг асосий вазифаси этиб белгиланди.

Қонунчилик палатаси томонидан 2020 йил 28 апрелда қабул қилинган, Сенат томонидан 2020 йил 7 августда маъқулланган ва Президент томонидан 2020 йил 20 октябрда имзоланган «Аҳоли бандлиги тўғрисида»ги Қонуни бундай муаммоларни бартараф этишга қаратилгани билан аҳамиятлидир.

Мазкур Қонуннинг 4-боби айнан «Иш ўринларини ташкил этишга доир давлат буюртмаси» деб номланган бўлиб, иш ўринларини ташкил этишга доир давлат буюртмасини шакллантириш (2-модда) ва унинг тартиби (23-модда), давлат буюртмасига мувофиқ иш ўринлари ташкил этилишини давлат томонидан қўллаб-қувватлаш (24-модда) каби муҳим вазифалар белгилаб қўйилган.

Иш жойларининг этишмаслиги ва ишсизлик ижтимоий тангликни, турмуш даражасидан норозиликни, аҳолининг ҳарид қобилиятининг пасайишини ва бошқа муаммоларни келтириб чиқаради. Иқтисодиёт учун ишсизлик ишлаб чиқариш ҳажмининг пасайишини англатади, шунинг учун бюджетни шакллантириш учун молиявий оқимларнинг пасайиши (солиқ имтиёзлари кўринишида) ва ишсизликни йўқ қилиш харажатлари ва ишсизларни моддий қўллаб-қувватлаш бир вақтнинг ўзида ошади.

Республикаимизнинг ҳудудлари иқтисодий салоҳият, шарт-шароит, инфратузилмалар кўрсаткичи ва демографик таркиб нуқтаи-назардан бир-биридан тубдан фарқ қилувчи

1 - ж а д в а л

Ўзбекистон Республикаси меҳнат бозоридаги асосий кўрсаткичлар (бирлик)¹

Кўрсаткичлар	2018 йил 2-чорак	2019 йил 2-чорак	2020 йил 2-чорак	2020 йил 2-чоракда 2018 йил 2-чоракка нисбатан ўзгариши
Иш билан банд аҳоли (бир даврда ўртача; минг киши)				
Иқтисодий фаол аҳоли	14569,5	14751,0	14680,6	100,8
Шундан, иш билан таъминланганлар	13219,9	13408,4	12736,6	96,3
Шу жумладан: иқтисодий фаолият турлари бўйича				
Қишлоқ, ўрмон ва балиқ ҳўжалиги	3573,4	3552,3	3400,7	95,2
Саноат	1787,8	1805,0	1681,2	94,0
Қурилиш	1195,2	1212,4	1260,9	105,5
Савдо	1388,2	1407,2	1299,1	93,6
Ташиш ва сақлаш	636,3	649,6	573,0	90,1
Таълим	1111,9	1117,4	1057,1	95,1
Соғлиқни сақлаш ва ижтимоий хизматлар	604,0	608,8	611,4	101,2
Бошқа турлари	2923,1	3055,7	2853,1	97,6
Иш билан банд аҳолини мулкчилик турлари бўйича тақсимлаш				
Давлат сектори	2459,6	2533,9	2419,0	98,3
Нодавлат сектори	10760,3	10874,5	10317,6	95,9
Меҳнат идораларидан рўйхатдан ўтган ишсизлар	82,3	54,2	73,2	88,9

¹ Жадвал Ўзбекистон Республикаси Бандлик ва меҳнат муносабатлари вазирлиги маълумотлари асосида тузилган.

ўзига хос хусусиятларга эга. Айниқса, соҳалар бўйича иш билан бандлик кўрсаткичлари доимий равишда ўзгарувчан хусусиятга эгадир.

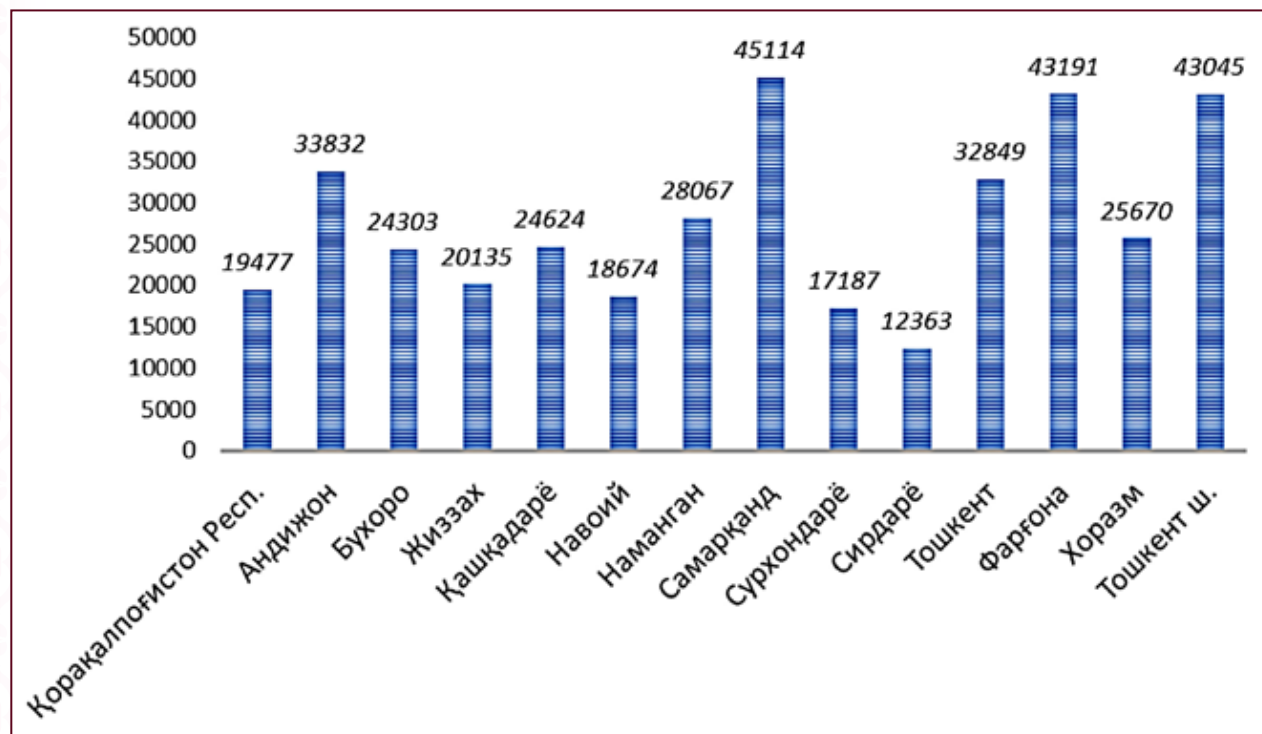
Ҳар йили меҳнат бозорига ярим миллиондан ортиқ ёшлар кириб келмоқда. Бунинг акси ўлароқ, янги технологиялар ва инновациялар жорий қилиниши натижасида ишлаб чиқаришда инсон меҳнатига талаб камайиб, иқтисодиётда таркибий ўзгаришлар доирасида айрим касблар ва мутахассисликлар бўйича эҳтиёж эса қисқариб бормоқда.

Шу ўринда меҳнат бозори асосий кўрсаткичлари бўйича қуйидаги 1-жадвалдаги рақамларга эътибор қаратадиган бўлсак, 2020 йил 2-чорагида иқтисодий фаол аҳолимиз 14680,6 минг кишидан 12736,6 минг киши иш билан таъминланган. 2018–2020 йиллар 2-чоракдаги кўрсаткичлар ҳолатига кўра республикада иқтисодий фаол аҳоли динамикаси ўсишда давом этди. Иқтисодий фаолият турлари бўйича кўрсаткичлар эса, соҳаларда қисман ўзгаришни кўрсатди.

Шу сабабли, аҳоли иш билан бандлигини таъминлашнинг омили бўлган янги иш жойларини ташкил этиш кўрсаткичлари тизимини таҳлил этишда бундай жойларга бўлган эҳтиёж ортиб бораётганлиги кузатилади. Қишлоқ, ўрмон ва балиқ хўжалиги соҳада иш билан бандлик даражасида банд аҳоли 4.8% га камайди. Худди шунингдек, саноат, савдо, ташиш ва сақлаш, таълим соҳасида ҳам иш билан бандлик кўрсаткичлари камайиш хусусиятига эга бўлди. Бироқ, кўрилатган даврда соғлиқни сақлаш ва ижтимоий соҳада (101.2%), қурилишда (105.5%) ўсиш кўрсаткичларига эга.

Соҳаларда иш билан бандлик даражасининг ортиши асосан яратилаётган янги иш ўринлари билан таснифланади.

Иш жойларининг бундай ўсиш тенденцияси республиканинг барча ҳудудларига ҳам хос бўлган. Айниқса ишсизлик даражаси юқори бўлган (6,4%) Қорақалпоғистон

1-расм. Ўзбекистон Республикаси ҳудудларида ташкил этилган иш ўринлари сони динамикаси (2019й., бирлик).¹

¹ Ўзбекистон Республикаси Бандлик ва меҳнат муносабатлари вазирлиги маълумотлари асосида тузилган.

Республикасида яратилган иш жойлари сони 4,0 фоизга кўпайганлигини алоҳида қайд этиш лозим. Шу билан бирга янги иш жойларини ташкил этиш бўйича энг юқори суръатларда кетаётган Тошкент шаҳрини ҳам алоҳида қайд этиш лозим. Тошкент шаҳридаги янги иш жойларини ташкил этиш ҳолати ўртача кўрсаткичдан 3 баробардан юқоридир. Шу билан бирга аҳолиси зич жойлашган Андижон вилоятида бу кўрсаткич 1,8 фоизни ташкил қилмоқда.

2019 йилда иш ўринлари ташкил этиш ва аҳоли бандлигини таъминлаш дастурларининг амалга оширилиши иш билан таъминланишга эҳтиёж юқори бўлган ҳудудларда, хусусан Самарқанд (45,1 минг иш ўрни), Андижон (33,8 минг), Қашқадарё (24,6 минг), Тошкент (32,8 минг), Наманган (28 минг), Бухоро (24,3 минг), Сурхондарё (17,1 минг) ва Хоразм (25,6 минг) вилоятларида иш ўринларининг кўпайишини таъминлади (1-расм).

Бироқ, иш билан бандлик соҳасидаги мавжуд муаммоларни ҳал этишда эскирган иш шакллари ва услубларидан фойдаланилаётганлиги, меҳнат бозоридаги ҳақиқий вазиятни бузиб кўрсатиш ҳоллари сақланиб қолганлиги, муҳим ижтимоий масала ҳисобланган олий ва ўрта махсус, касб-хунар таълими муассасаларининг битирувчиларини ишга жойлаштиришга юзаки ёндашув ҳолатлари учраётганлиги Республикамиз Президенти Ш.М.Мирзиёев маърузаларида бир неча бор қайд этилди. Шу билан бирга, аҳоли иш билан бандлигини таъминлаш масалаларида жойларда маҳаллий ижро ҳокимияти органлари, давлат ва хўжалик бошқаруви органлари, таълим муассасалари, фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари ва кенг жамоатчилик ўртасида ўзаро ҳамкорлик ва жавобгарлик механизмларидан яхши фойдаланилмаяпти. Ушбу камчиликларни бартараф этиш мақсадида Ўзбекистонда ташкил этиладиган янги иш ўринларининг прогноз параметрларини янги йўналишлар асосида белгилаш кўзда тутилди.

Ишчи кучи салоҳиятини самарали ривожлантиришнинг энг муҳим шарти бу иш билан бандлик ҳолатидир. Бандлик тоифаси таърифларини кўриб чиқиш муаллифга қуйидаги характерли хусусиятларни - ишнинг мавжудлиги, меҳнат фаолиятини амалга ошириш имконияти ва натижада ижтимоий эҳтиёжларни қондириш ва меҳнатга моддий ҳақ тўлаш механизми орқали инсоннинг шахсий манфаатларини қондириш имконини берди.

Давлатнинг иш билан бандлик сиёсати доирасида ҳар йили аҳоли бандлигини таъминлаш бўйича тасдиқланадиган дастурларни амалга ошириш, бўш ва квоталанадиган иш ўринларига ишга жойлаштириш механизмларини такомиллаштириш, ўзини ўзи банд қилишнинг самарали шаклларини ривожлантириш борасида таъсирчан чора-тадбирлар кўрилмоқда.

2019 йилда яратилган иш ўринларини йўналишлар бўйича кўриб чиқадиغان бўлсак, йирик лойиҳалар (давлат ва хўжалик бошқаруви органлари)га 52 минг, кичик лойиҳалар (маҳаллий лойиҳалар,

ўз маблағи ҳисобига кредит олмасдан)га 168 минг, фаолият кўрсатмаётган, самарасиз фойдаланилаётган бинолар ва қурилиши тугалланмаган объектлар негизида эса 18 мингга яқин, Давлат бюджети маблағлари ва давлат-хусусий шерикчилик шартлари асосида ишга тушадиган ижтимоий ва бошқа объектларда эса 21.5 мингга яқин иш ўринлари ташкил этилган (2-жадвал).

Кичик лойиҳалар (маҳаллий лойиҳалар, ўз маблағи ҳисобига кредит олмасдан) иш ўринлари ташкил этиш кўрсаткичларини вилоятлар бўйича оладиган бўлсак, асосан Тошкент шаҳри (39944 та иш ўрни ёки 23.75%), Андижон (18719 та иш ўрни ёки 11.13%),

Ўзбекистон Республикасида йўналишлар бўйича ташкил этилган
иш ўринлари сони (2019 йил)¹

№	Худудлар номи	Йирик лойиҳалар (давлат ва хўжалик бошқаруви органлари)	Кичик лойиҳалар (маҳаллий лойиҳалар, ўз маблағи ҳисобига кредит олмасдан)	Фаолият кўрсатмаётган, самарасиз фойдаланилаётган бинолар ва қурилиши тугалланмаган объектлар негизида	Давлат бюджети маблағлари ва давлат-хусусий шерикчилик шартлари асосида ишга тушадиган ижтимоий ва бошқа объектлар
1.	Қорақалпоғистон Республикаси	2 485	5 771	524	1 957
<i>вилоятлар:</i>					
2.	Андижон	2672	18719	1829	1193
3.	Бухоро	3 792	7 555	1 086	1 601
4.	Жиззах	3 517	7 062	559	2 156
5.	Қашқадарё	2 431	8 192	577	1 269
6.	Навоий	5 196	7 061	1 068	1 369
7.	Наманган	3 370	15629	842	1 735
8.	Самарқанд	4 177	14039	3 070	1 831
9.	Сурхондарё	1 102	10164	835	1 602
10.	Сирдарё	1 028	9122	573	850
11.	Тошкент	9766	9391	2180	731
12.	Фарғона	7130	3584	1862	2300
13.	Хоразм	4047	11930	2700	2146
14.	Тошкент ш.	1325	39944	17	627
	Республика бўйича жами	52 038	168 163	17 722	21 367

Наманган (15629 та иш ўрни ёки 9.29%), Самарқанд (14039 та иш ўрни ёки 8.34%), Хоразм (11930 та иш ўрни ёки 7%) ва Сурхондарё (10164 та иш ўрни ёки 6%) каби ҳудудларда бошқа ҳудудларга нисбатан кўпроқ иш ўринлари ташкил этилган.

Агар фаолият кўрсатмаётган, самарасиз фойдаланилаётган бинолар ва қурилиши тугалланмаган объектлар негизида яратилаётган иш ўринлари бўйича энг кам кўрсаткичга эътибор қаратсак, бу Тошкент шаҳрида бўлиб, 17 тани ташкил этмоқда. Бу билан пойтахтда самарасиз фойдаланилаётган бинолар ва қурилиши тугалланмаган объектлар сони ҳам йиллар давомида камайиб бораётганлигини кўрсатмоқда.

Шунга қарамай, республикаимиз меҳнат бозорида ҳали ҳамон юқори даражада кескинлик сақланиб қолмоқда, доимий иш ўринларини ташкил этиш, ёшлар, хотин-қизлар, кам таъминланган оилалар аъзолари бандлигини, айниқса, қишлоқ жойларда таъминлаш, шунингдек, ташқи меҳнат миграцияси жараёнларини тартибга солиш масалалари тўлатўқис ҳал этилмапти.

Аҳолини тадбиркорлик фаолиятига янада кенг қилиш ва қонуний меҳнат фаолиятини амалга ошириш учун қўшимча шарт-шароитларни яратиш мақсадида Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йил 8 июнь «Тадбиркорлик фаолияти ва ўзини ўзи банд қилишни давлат томонидан тартибга солишни соддалаштириш чора-тадбирлари

¹ Ўзбекистон Республикаси Бандлик ва меҳнат муносабатлари вазирлиги маълумотлари асосида тузилган.

тўғрисида»ги ПҚ-4742-сонли Қарори 2020 йил 1 июлдан ўзини ўзи банд қилган шахслар шуғулланиши мумкин бўлган фаолият (ишлар, хизматлар) турлари рўйхати кенгайтирилди. Ўзини ўзи банд қилган шахслар 2020 йил учун ижтимоий солиқни ўзини ўзи банд қилган шахс сифатида ҳақиқатда ишлаган вақтидан қатъи назар базавий ҳисоблаш миқдорининг камида 50 фоизи ҳажмида тўлайди ҳамда ушбу сумма тўлиқлигича бюджетдан ташқари Пенсия жамғармасига йўналтирилади ва ундан келиб чиққан ҳолда яқка тартибдаги тадбиркорлар учун ўрнатилган тартибда пенсия ҳисоблаш учун даромад ҳажми аниқланади.

ДСҚ матбуот хизмати хабарига кўра, 2020 йил 30 июль ҳолатига ўзини ўзи банд қилганларнинг умумий сони 201 283 нафарни ташкил этди. Худудлар кесимида етакчи училиқ – Самарқанд, Наманган ва Бухоро вилоятлари.

Ўзини ўзи банд қилганлар учун мавжуд бўлган 67 турдаги фаолиятдан Ахборот коммуникация йўналиши бўйича хизматлар (ижтимоий тармоқлардаги фаолият, дастурий таъминот, мобил иловалар ва веб сайтларини ишлаб чиқиш, матнни яратиш ва ишлов бериш) – 2 995 нафар шахс ўзини ўзи банд қилган.

Энг оммабоп – маиший хизматлар (сартарошлиқ, маникюр, косметолог, педикюр, уйда кир ювиш ва дазмоллаш, калитлар тайёрлаш, пойабзал тикиш, таъмирлаш ва бўяш хизматлари). Мазкур йўналишда 54 932 нафар аҳоли банд.

Қишлоқ хўжалиги йўналиши бўйича хизматлар (чорва молларини ўтлатиш, уларни парвариш қилиш, қишлоқ хўжалиқ ўсимликларини экиш ва парвариш қилишда томорқа эгаларига ёрдам бериш) соҳасида эса 42 947 нафар шахс ўзини ўзи банд қилган.

Саноат йўналиши бўйича хизматлар (ёғоч меъморчилиги, сантехника хизмати, электр монтаж ишлари, макулатура, пластик идиш, темир терсак тўплаш ва қўшимча хомашё тўплаш) билан 34 768 нафар шахс шуғулланмоқда.

Ижтимоий йўналишлар бўйича хизматлар (уйда репетиторлик қилиш, болаларга қараб туриш ва уларни парвариш қилиш, уй хўжалигини юритиш, хоналарни тозалаш, халқ табобати) соҳасини 33 837 нафар шахс маъқул топган.

Халқ истеъмоли моллари ишлаб чиқариш ва хизматлар кўрсатишда (нон, уйда попкорн, музқаймоқ, салатлар, салқин ичимликлар, айрон, гўжа ҳамда деҳқон бозорларида қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини сотиш) 31 788 нафар фуқаро рўйхатдан ўтди [11].

Уй меҳнатининг барча шакллари, шу жумладан корхоналар билан меҳнат шартномалари бўйича кооперациялашган уй меҳнати, хунармандчилик ва оилавий тадбиркорликнинг ривожланиши 203,7 минг банд бўлмаган фуқарони, асосан хотин-қизлар, ногиронлар ва аҳолининг бошқа ижтимоий ночор тоифаларини, шунингдек чет элдан қайтиб келаётган меҳнат мигрантларини ишга жойлаштиришга ёрдам берди.

Фаолиятни ташкил этишнинг бошқа шаклларида мумкин бўлмаган оқилона мослашувчан иш куни ва меҳнат тақсимоти оилавий тадбиркорлик шароитида амалда мумкин бўлади, бу эса кўпинча ишга жойлашмай қоладиган аҳоли тоифаларини, ёш болали аёлларни ва меҳнат бозорида рақобатлаша олмайдиган бошқа тоифадаги шахсларни ҳам ишлаб чиқаришга қисман жалб этиш имконини берган.

Узоқ муддатли истиқболда меҳнат дунёсида ривожланишнинг асосий муаммоси ички демографик муаммоларга (меҳнатга лаёқатли аҳолининг ўсиши ва урбанизация жараёнининг тезлашишига) жавоб сифатида барқарор бандликнинг бир вақтнинг ўзида миқдорий ўсишига, ташқи иқтисодий муаммоларга жавоб сифатида меҳнат унумдорлигининг ўсишига (рақобатбардошликнинг кучайишига) эҳтиёж бўлади. Жаҳон тажрибаси

кўрсатиб турибдики, бу муаммо ишлаб чиқариш тармоқлари ва юқори технологияли хизматларнинг жадал ривожланиши билан белгиланади.

Аҳоли бандлигини ошириш жараёнларига иқтисодиётнинг қишлоқ хўжалиги соҳаси салоҳиятини самарали жалб қилиш учун соҳанинг таркибий ўзгаришларини мақсадли устувор йўналишларига эришишни таъминлаш керак, бу уларнинг рақобатбардош устунликлари имкониятларини янада тўлиқ амалга ошириш асосида қайта ишлаш саноатини илғор ривожлантириш бўйича чора-тадбирларни амалга оширишни назарда тутди. Ушбу тармоқларнинг ривожланиши ўсиш омили ва ишлатилган хом ашёни чуқур қайта ишлаш имкониятларини жалб қилиш учун кенг имкониятларга асосланган.

Умуман олганда иқтисодиёт тармоқларида иш ўринларини яратиш қуйидаги йўналишларни такомиллаштиришга ундайди:

Биринчидан, янги иш ўринларини яратиш учун мавжуд салоҳият ва захиралардан фойдаланишни кўпайтириш жорий инвестиция, пул-кредит ва саноат сиёсатининг устувор йўналишларини ўзгартиришни талаб қилади. Инвестиция ресурсларини тақсимлашнинг бозор механизмларидан фойдаланишни кенгайтириш, инвестиция муҳитини яхшилаш ва ишлаб чиқариш саноатига хусусий сармоялар оқимини кўпайтириш учун бошқа зарур шарт-шароитларни яратиш янги иш ўринлари яратиш даражаси ва иш билан таъминлаш муаммоларини ҳал қилишни таъминлайди.

Иккинчидан, ҳудудлар имкониятларидан келиб чиқиб ташкил этилаётган ишлаб чиқариш соҳасига инвестицияларни қайта йўналтириш у ерларда янги иш ўринларини яратишга ёрдам беради деган ҳулосага келиш мумкин. Ушбу мақсадга эришиш учун инвестиция ресурсларини тақсимлашнинг бозор механизмларидан фойдаланишни кенгайтиришга, қишлоқ жойларда инвестиция муҳитини яхшилашга ва ишлаб чиқариш саноатига хусусий сармоялар оқимини қишлоқ жойларда кўпайтириш учун бошқа зарур шароитларни яратишга қаратилган қўшимча чора-тадбирларни кўриш зарур.

Учинчидан, энг кўп меҳнат миграцияси кузатилаётган ҳудудларда ишлаб чиқариш ва хизмат кўрсатиш соҳасини қўллаб-қувватлаш, у ернинг моддий ва молиявий ресурсларга бўлган эҳтиёжини қондиришга аҳамият бериш даркор. Бунинг учун ҳудудларда янги иш ўринлари яратишга қаратилган мақсадли кредит ставкаларини камайтириб, табиий ресурслардан фойдаланишга кенгроқ йўл очиб бериш керак;

Тўртинчидан, иқтисодий фаолият кучайган соҳаларда айнан қайси мутахассисликларга талаб борлигини аниқлаш (дастурчилар, сантехниклар, механик-операторлар, савдо агентлари ва ҳ.к.) ва бу соҳалар бўйича ўқитиш ҳамда қайта тайёрлаш инфраструктурасини яратиш лозим;

Бешинчидан, чекка ҳудудларда мелиорация, энергетика, газ ва сув инфратузилмаларини, автомобиль йўлларини тиклаш жоиз. Шунда у ерда иш ўринларини яратиш имкони ортади.

Шундай қилиб, бандлик ва ишсизлик муаммоларини ҳал қилиш вариантларини кўриб чиқишда «биринчи ўринда» иш жойларини яратиш ва уларнинг ишлашини таъминлаш учун молиявий маблағ муаммоси, яъни уларни иқтисодий жиҳатдан самарали иш жойларига айлантириш иқтисодий механизмнинг самарали ишлаши муҳимдир. Шу билан бирга, нафақат янги иш ўринлари самарали ишлашини таъминланиш, балки мавжуд (эскирган ёки янги ишлаб турган) ва фойдаланишга «яроқли» иш жойларини ҳам ишлатиш муҳим аҳамият касб этади.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Ш.Мирзиёевнинг Олий мажлисга мурожаатномаси. 25.01.2020. <https://uza.uz/uz/posts/25-01-2020>.
2. Абдурахмонов Қ.Х., Холмўминов Ш.Р., Шоюсупова Н.Т. ва бошқалар. Меҳнат иқтисодиёти. Дарслик. –Т.: Ўзбекистон Ёзувчилар Уюшмаси Адабиёт Жамғармаси Нашриёти. 2005, 256-б. 237-б.
3. Назаров А.Ш. Меҳнатни ташкил этиш ва нормалаш. Дарслик. – Т.: ТДИУ. 2004, 256-б. 44-б.
4. Янги иш жойлари яратиш ва аҳоли бандлигини таъминлаш дастурларига мувофиқ иш ўринларини ҳисобга олиш ва мониторингини юритиш тартиби. – Т.: 2010.
5. <http://www.vsemirnyjbank.org/ru/news/press-release/2012/10/01/jobs-cornerstone-development-says-world-development-report>
6. Кузнецов С.Г., Коровкин А.Г. Высокопроизводительные рабочие места: определение, учет, анализ и прогнозирование // Научные труды: Институт народнохозяйственного прогнозирования РАН. 2015. № 13. С. 115-137.
7. Гимпельсон В., Жихарева О., Капелюшников Р. Движение рабочих мест: что говорит российская статистика // Вопросы экономики. 2014. №7. С. 93-126.
8. Кузнецов О.Г. Инвестиционное стимулирование создания новых рабочих мест на действующих предприятиях. Автореферат на соискание дисс. Кан.экон.наук. – М.: 2009.
9. Создание рабочих мест – основа основ социально-экономического развития, говорится в «Докладе о мировом развитии за 2013 год» <http://www.vsemirnyjbank.org/ru/news/press-release/2012/10/01/jobs-cornerstone-development-says-world-development-report>
10. Архипова О. Создание новых рабочих мест – приоритетная задача Узбекистана. // Журнал «Бозор, пул ва кредит», №12, 2019 йил.
11. Ўзини ўзи банд қилганлар сони 200 мингдан ошди. Худудлар кесимида етакчилар маълум бўлди: <https://kun.uz/news/2020/08/01/ozini-oziband-qilganlar-soni-200-mingdan-oshdi-hududlar-kesimida-yetakchilar-malum-boldi>

Баратова Динора Алишеровна,
ТДИУ «Солиқлар ва суғурта иши»
кафедраси ассистенти
e-mail: gulzoda20@mail.ru

**ЖАМҒАРИБ БОРИЛАДИГАН ҲАЁТ СУҒУРТАСИНИНГ
РИВОЖЛАНИШИ, МАМЛАКАТ ИНВЕСТИЦИОН
МУҲИТИГА ТАЪСИРИ**

**DEVELOPMENT OF ACCUMULATIVE LIFE INSURANCE, ITS IMPACT
ON THE COUNTRY'S INVESTMENT CLIMATE**

**РАЗВИТИЕ НАКОПИТЕЛЬНОГО СТРАХОВАНИЯ ЖИЗНИ, ЕГО ВЛИЯНИЕ
НА ИНВЕСТИЦИОННЫЙ КЛИМАТ СТРАНЫ**

Аннотация. Ушбу мақолада жамғариб бориладиган ҳаёт суғуртаси маҳсулотларининг хусусиятлари, турлари ва Ўзбекистон ва чет мамлакатлар суғурта бозорида тутган ўрни ҳамда ҳаёт суғуртасининг ривожланиши кўрсаткичлари ҳақида маълумот берилган. Шу билан бирга мақолада юқоридагилардан келиб чиқиб, муаллиф томонидан таклифлар келтириб ўтилган.

Таянч иборалар: ҳаёт суғуртаси, суғурта бонуси, ҳаёт суғурта компаниялари, инвестиция, суғурта мукофоти, суғурта қопламаси, суғурталанувчи, суғурталанган шахс, суғурта пули.

Abstract. The article provides information on the characteristics and types of accumulated life insurance products and their place in the insurance market of Uzbekistan and abroad, as well as indicators of the development of life insurance. At the same time, the article contains the author's proposals based on the above.

Keywords: life insurance, insurance premium, life insurance companies, investments, insurance premiums, insurance, insurance, insurance, insurance, insurance.

Аннотация. В статье представлена информация о характеристиках и типах накопленных продуктов страхования жизни и их месте на страховом рынке Узбекистана и за рубежом, а также показатели развития страхования жизни. Вместе с тем в статье приведены предложения автора, исходя из вышеупомянутых.

Ключевые слова: страхование жизни, страховая премия, компании по страхованию жизни, инвестиции, страховая премия, страховая защита, застрахованный, застрахованное лицо, страховые деньги.

Мустақиллик йилларида давлатимиз томонидан суғурта соҳасини ривожлантиришга алоҳида эътибор қаратилди ва 1993 йилда мамлакат тарихида биринчи марта суғурта тўғрисида қонун қабул қилинди. 2002 йилда ушбу қонун янги таҳрирда қабул қилиниб, мазкур қонун доирасида соҳани ривожлантиришга қаратилган кўплаб қарорлар ва меъёрий ҳужжатлар қабул қилинди ва имтиёзлар тақдим этилди. Шуларнинг натижаси